

DSpace da Universidade de Santiago de Compostela

<http://dspace.usc.es/>

Instituto da Lingua Galega

Rosario Álvarez (2018): "Ás dúas beiras do Miño/Minho: fonética galega e fonética portuguesa". *Português. Identidades. Fonéticas*. Cátedra Carlos de Oliveira. Romaniches Seminar - Universität Zürich. Zürich, 20-21 de abril de 2018.

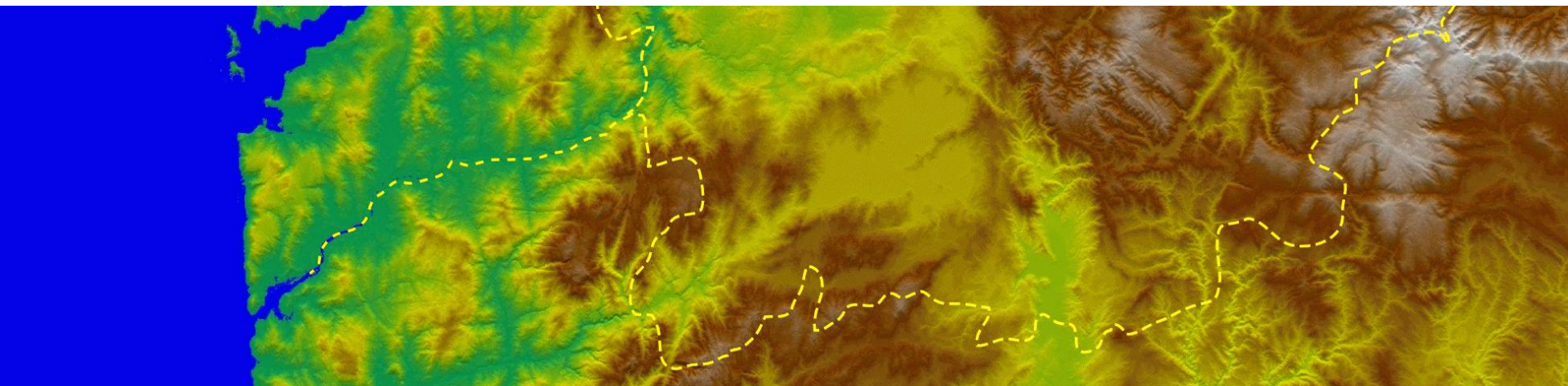
You are free to copy, distribute and transmit the work under the following conditions:

- **Attribution** — You must attribute the work in the manner specified by the author or licensor (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Non commercial** — You may not use this work for commercial purposes.

Ás dúas beiras do Miño/Minho: fonética galega e fonética portuguesa

Rosario Álvarez

Instituto da Lingua Galega. Universidade de Santiago de Compostela

Fachada atlántica da península ibérica

- Galicia / Portugal
- Galego / portugués
- Posición xeográfica
- Linguas: orixe común
- Séculos de separación
- Gran similitude
- Diferenzas sustanciais
- Identidades diferenciadas

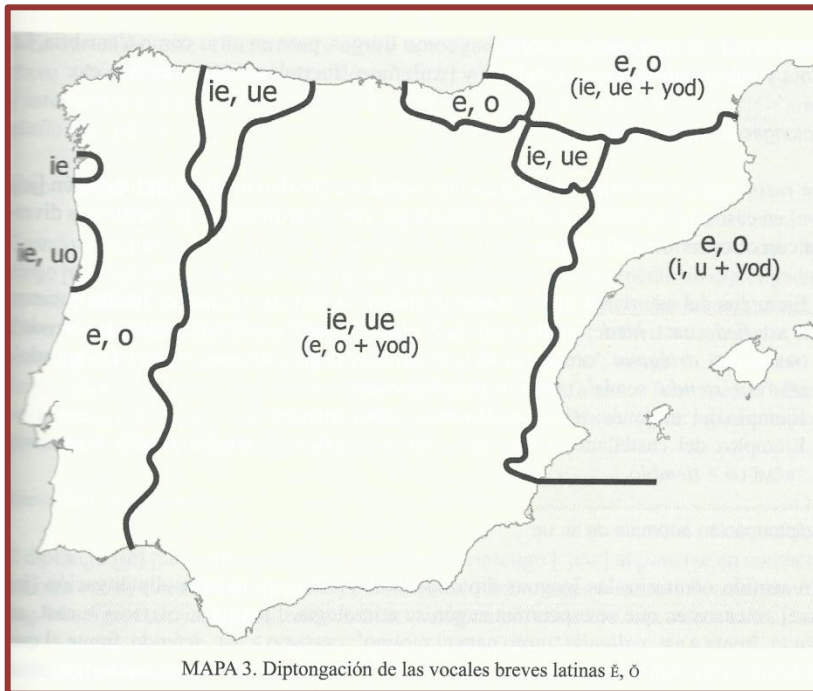
Galego e portugués / hispánico central

lat. TĔRRRA > terra

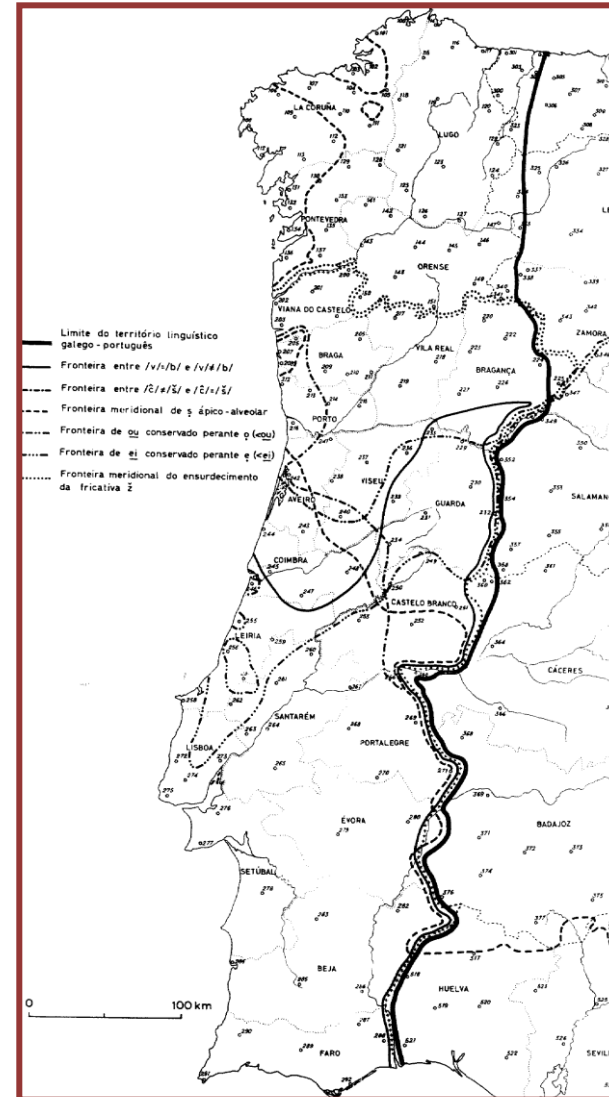
lat. DĔNTE > dente

lat. PŎRTA > porta

lat. PŎNTE > ponte

Fonte: R. de Andrés 2013:89

Vogais tónicas: galego / portugués

latín clásico	Ī	Ȫ	Ē	Ĕ	Ā	Ă	Ō	Ū	Ū	
galego e portugués	i	e		ɛ	a		ɔ	o		u

CATĒLLA > *cadela* /ɛ/
 CÆLUM > *ceo* /ɛ/, port. *céu*

FŎRTEM > *forte* /ɔ/

ACĒTUM > *acedo* /e/

CĪTO > *cedo* /e/

PŒNA > *pena* /e/

NŌMEN > *nome* /o/

BŪCCAM > *boca* /o/

➤ En galego non hai vogais nin ditongos nasais:

Port. *irmã* / gal. *irmá* [ir'ma]

Port. *irmão* / gal. *irmán* [ir'mãɲ]

Port. *bem* / gal. *ben* ['beɲ]

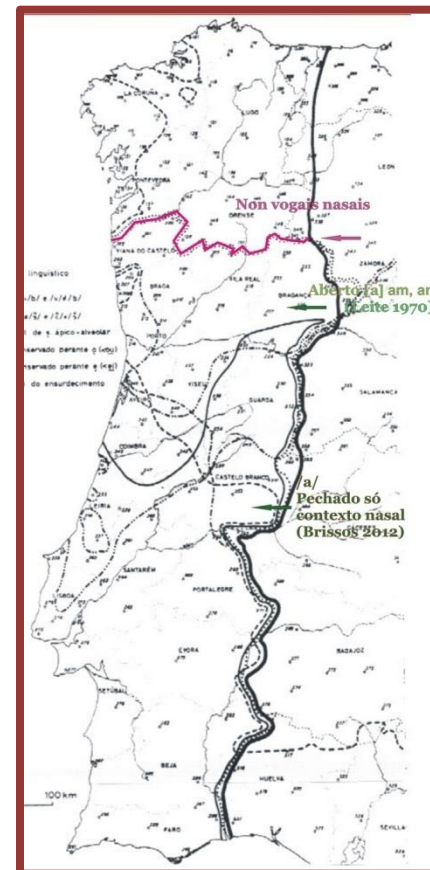
Port. *ponte* / gal. *ponte* ['ponte]

➤ En galego (e áreas do port.) non se xerou [ɐ, ẽ] nin a oposición /a/:/ɐ/:

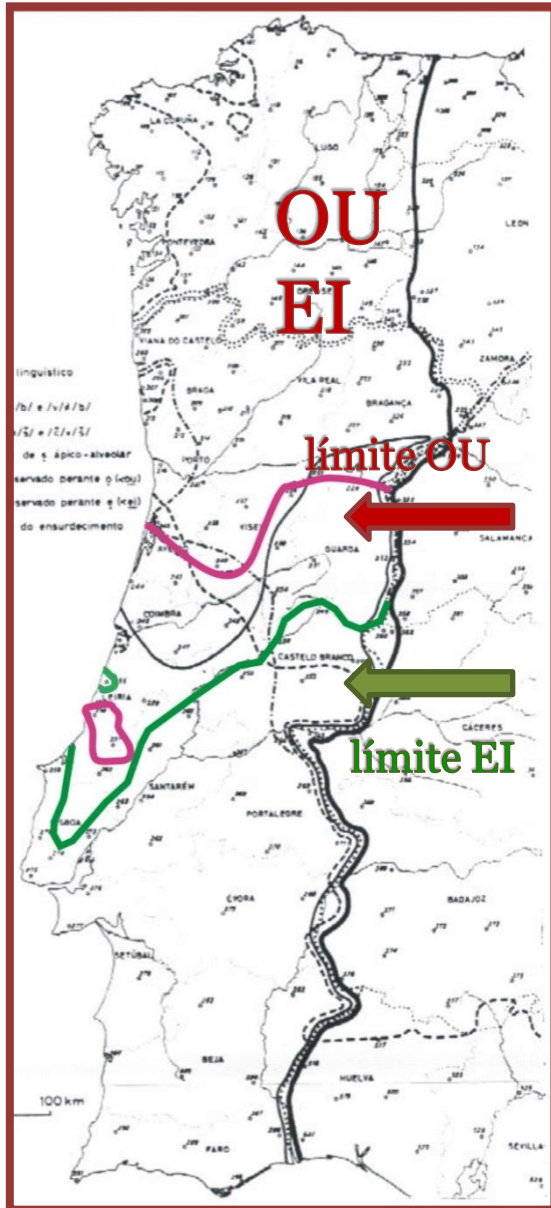
Gal. *falamos* (IPr., IPto.) [fa'lamosɔ]

Gal. *mando* ['mãdo]

➤ Tampouco se xeraron /ɐ/ e /ə/, tipicamente portuguesas, noutras posicións.

Ditongos: o galego non reduce ditongos decrecentes

Galego

parou [pa'row]
touro ['towro]
dous ['dow̺s̺]

parei [pa'rej]
primeiro [pri'mejro]
seis ['sej̺s̺]

Portugués padrón

parou [pa'ro]

parei [pa'rej]
 dial. *parê*, *lête*

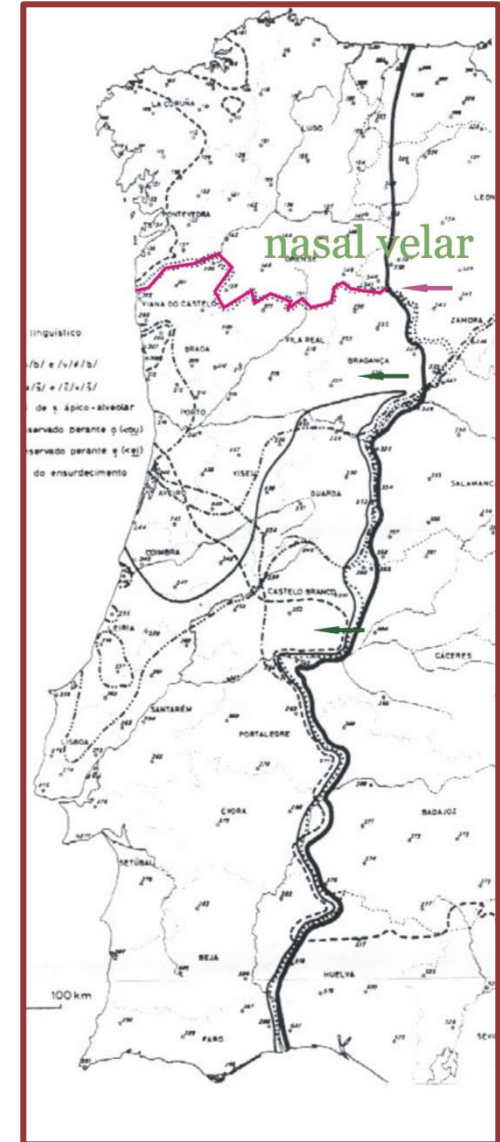

O galego comparte este trazo co asturiano occidental

Consoantes nasais: 4 fonemas en galego

	labial	alveolo -dental	palatal	velar
galego	m	n	ɲ	ŋ
portugués	m	n	ɲ	

galego			portugués
/m/	<m>	<i>meu, cama</i>	<i>meu, cama</i>
/n/	<n>	<i>nada, cana, una</i>	<i>nada, cana, una</i>
/ɲ/	<ñ>	<i>camiño, cuña, uña</i>	<i>caminho, cunha, uña</i>
/ŋ/	<nh, -n>	<i>unha, algunha, pan</i>	‘uma’

Consoantes labiais: o galego non opón /b : v/ (port.)

Portugués

	labial	labio-dental	dental/alveolar	inter-dental	palatal	velar
nasal	m		n		ɲ	
oclusiva	p b		t d			k g
fricativa		f v	s z		ʃ ʒ	ʁ
lateral			l		ʎ	
vibrante			r			

Galego

	labial	labio-dental	dental/alveolar	inter-dental	palatal	velar
nasal	m		n		ɲ	ŋ
oclusiva	p b		t d			k g
fricativa		f	ʃ	θ	ʃ	
africada					tʃ	
lateral			l		ʎ	
vibrante			r / r			

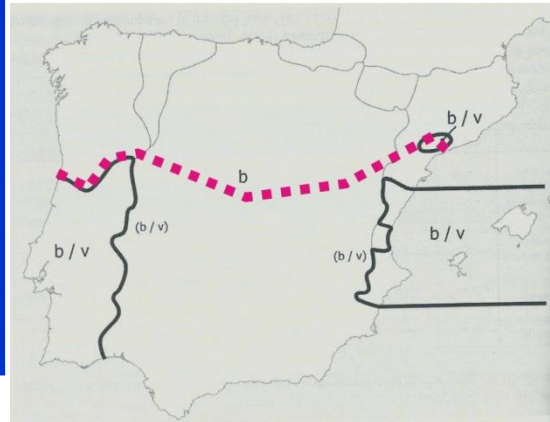
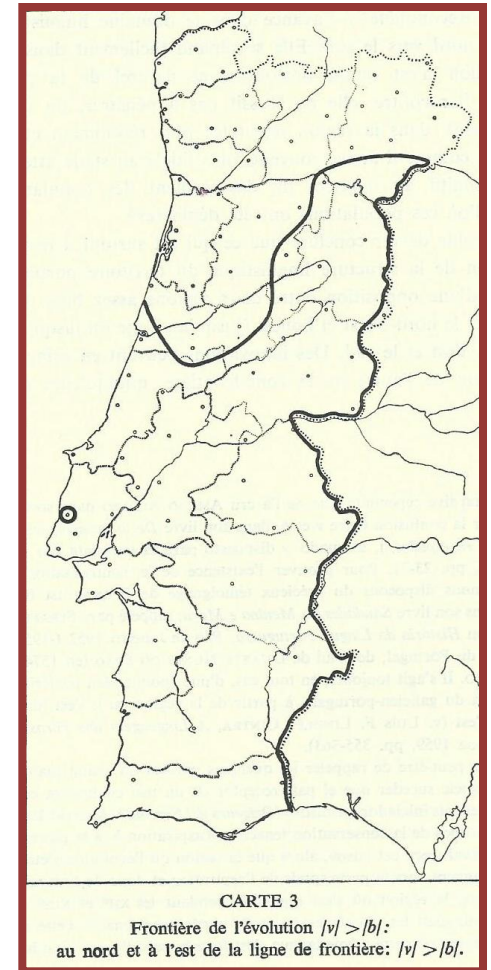
Galego e portugués setentrional

/b/ <b, v> [b, β]

Gal.

[b] *vaca, un boi*

[β] *debo, está vivo*

Fonte: Cintra [1961] 1983: 103.

Fontes: Monteagudo 2017: 93 e De Andrés 2013: 148. Liña vermella: betacismo séc. XV.

Consoantes oclusivas: realizacións. A gheada galega

	OCLUSIVAS						FRICATIVAS	
	labial		dental		velar		labiodental	
	X	S	X	S	X	S	X	S
GALEGO	p	b [b, β]	t	d [d, ð]	k	g [g, ɣ]	f	
PORTUGUÉS N								
PORTUGUÉS C-S	p	b	t	d	k	g	f	v
PORT. PADRÓN								

GALEGO

Gheada

Paso [ɣ] > [ħ]

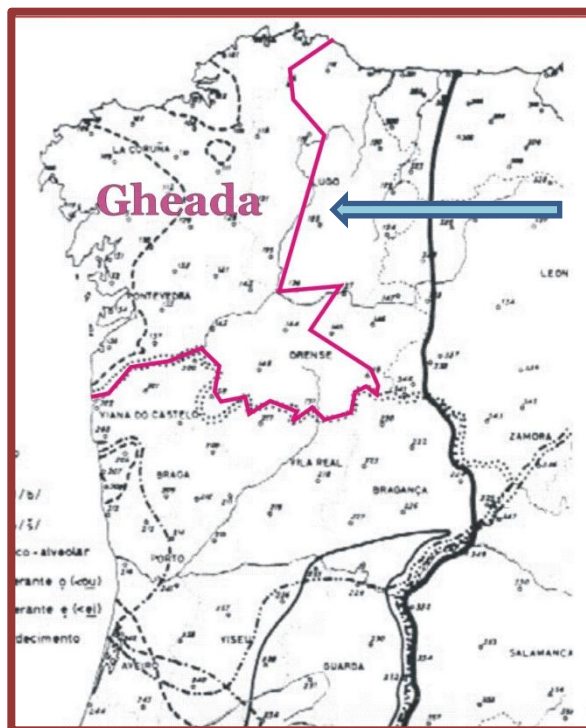
g-: [g] > [ħ]

-ng-: non concluído

aghora, o gható

ghato, un gható

domingo, domingho, dominco

	oclusivas velares		fricativas faringais	
	x	s	x	s
Gal.I	k	g		
Gal.II	k		ħ	

Fonte: Atlas Lingüístico Galego

Consoante africada: gal. /tʃ/ : ʃ/ ↔ pt. /ʃ/

portugués

	labial		labio-dental		dental /alveolar		interdental	palatal		velar	
nasal	m				n			ɲ			
oclusiva	p	b			t	d				k	g
fricativa			f	v	s	z		ʃ	ʒ	ɣ	
lateral					l			ʎ			
vibrante					r						

galego

	labial		labio-dental		dental /alveolar		interdental	palatal		velar	
nasal	m				n			ɲ		ŋ	
oclusiva	p	b			t	d				k	g
fricativa			f		ʃ		θ	ʃ			
africada								tʃ			
lateral					l			ʎ			
vibrante					r / r						

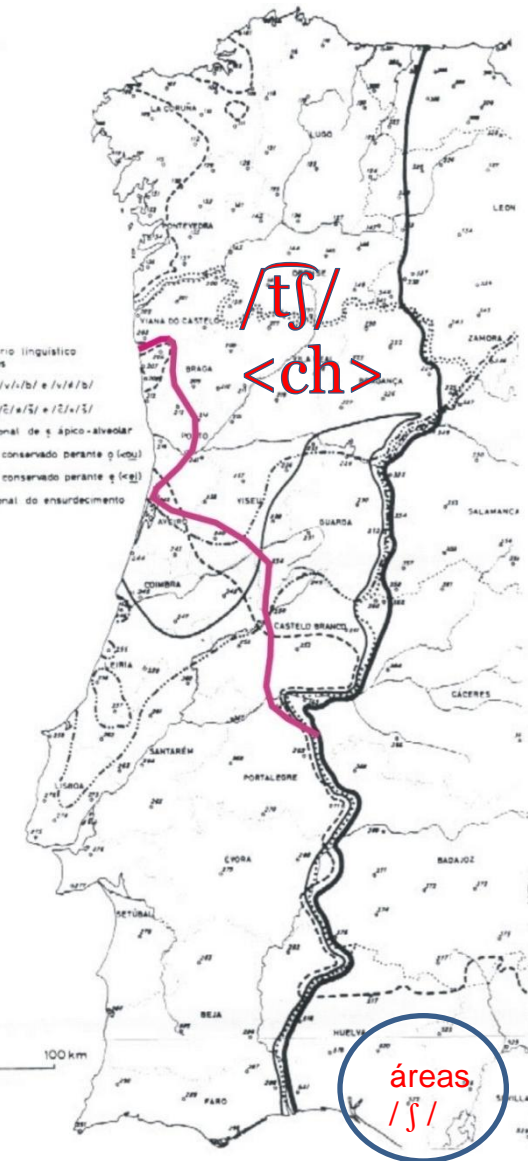
Galego e portugués setentrional

/tʃ/ <ch>
chamar
ancho
cocho, bicho

/ʃ/ <x>
peixe, caixa
coxo

Portugués centromeridional e portugués padrón

/ʃ/ <x>
chamar
ancho
peixe, caixa
coxo, cocho, bicho

áreas

/ʃ/

Consoantes fricativas: o galego carece de sibilantes sonoras

gal. /ʃ/ ↔ pt. /ʃ : ʒ/

Portugués

	labial		labio-dental		dental/alveolar		inter-dental	palatal		velar	
nasal	m				n			ɲ			
oclusiva	p	b			t	d				k	g
fricativa			f	v	s	z		ʃ	ʒ	ʁ	
lateral					l			ʎ			
vibrante					r						

Galego

/ʃ/ <x> *peixe*
xa
queixo

Portugués

/ʃ/ <x, ch> *peixe, queixo*
chá

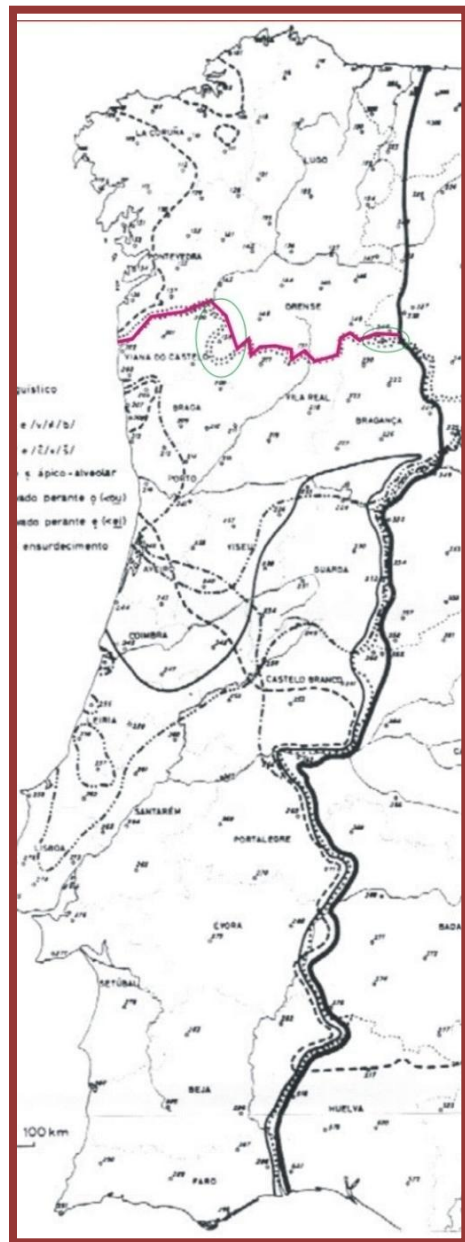
/ʒ/ <j> *já, queijo*

Galego

	labial		labio-dental		dental/alveolar		inter-dental	palatal		velar	
nasal	m				n			ɲ		ŋ	
oclusiva	p	b			t	d				k	g
fricativa			f		s̺		θ	ʃ			
africada								tʃ			
lateral					l			ʎ			
vibrante					r / r̺						

En galego antigo existía esta oposición.

En textos medievais procedentes do territorio da actual Galicia hai testemuños do proceso de enordecemento desde o séc. XIII.

Consoantes fricativas: apicais / laminais

gal. /ʃ/ ↔ pt. /s : z/

Portugués

	labial	labio-dental	dental/alveolar	inter-dental	palatal	velar
nasal	m		n		ɲ	
oclusiva	p	b	t	d		k g
fricativa		f v	s z		ʃ ʒ	ʁ
lateral			l		ʎ	
vibrante			r			

Galego

	labial	labio-dental	dental/alveolar	inter-dental	palatal	velar
nasal	m		n		ɲ	ŋ
oclusiva	p	b	t	d		k g
fricativa		f	ʃ	θ	ç	
africada					tʃ	
lateral			l		ʎ	
vibrante			r / r̄			

Galego

/ʃ/ *sábado, casa, paso*
Dial. [s]

Portugués setentrional

/ʃ : ʒ/ *sábado, passo*
casa

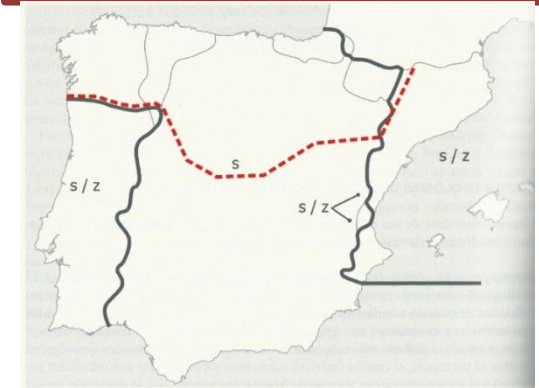
Áreas fronteirizas S Galicia e N Portugal

/ʃ : ʒ/ *sábado, passo*
casa, coser

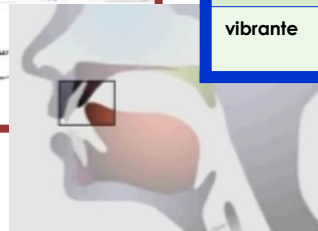
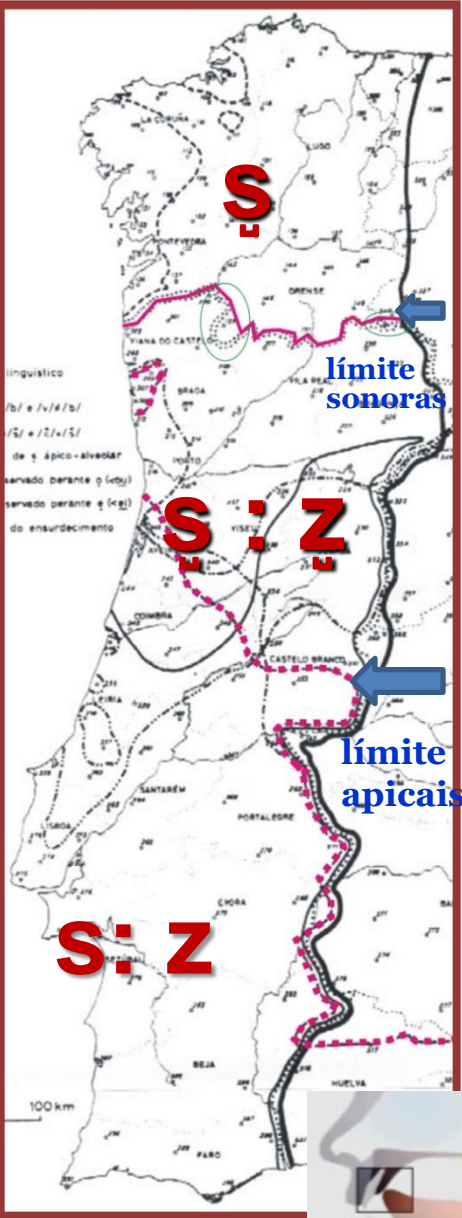
/s : z/ *cabeça, paço*
cozer

Portugués estándar

/s : z/ *sábado, passo, paço*
casa, coser, cozer

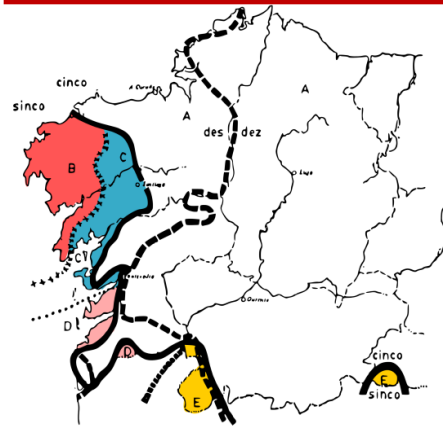
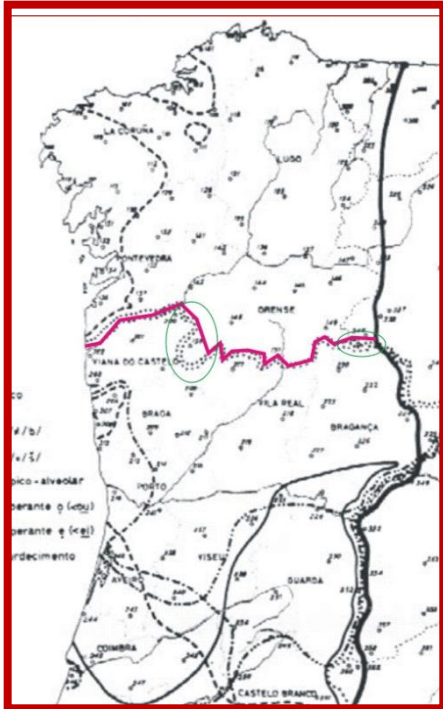

Fontes: Monteagudo 2017: 93 e De Andrés 2013: 104. Liña vermella: séc. XV.

Consoantes fricativas: o galego xerou unha interdental

gal. /θ/ ↔ pt. /s : z/, gal. /ʃ/ ↔ pt. /s : z/

Portugués

	labial		labio-dental		dental/alveolar		inter-dental	palatal		velar	
nasal	m				n			ɲ			
oclusiva	p	b			t	d				k	g
fricativa			f	v	s	z		ʃ	ʒ	ʁ	
lateral					l			ʎ			
vibrante					r						

Galego

	labial		labio-dental		dental/alveolar		inter-dental	palatal		velar	
nasal	m				n			ɲ		ŋ	
oclusiva	p	b			t	d				k	g
fricativa			f		s		θ	ʃ			
africada								tʃ			
lateral					l			ʎ			
vibrante					r / r						

GALEGO

Seseo

Inexistencia de /θ/

Todas as posicións
zapato, cinco
cocer, pazo, doce
panza, alzar, torcer

Só na coda
noz [ʃ] / nocés [θ]

Galego (sen seseo)

/θ/ pazo, cocer

Portugués setentrional

/ʃ : z/ paço
cozer

Áreas fronteirizas S Galicia e N Portugal

/ʃ : z/ sábado, passo
casa, coser

/s : z/ cabeça, paço
cozer

Portugués padrón

/s : z/ paço
cozer

Consoantes laterais: o galego está perdendo a lateral palatal gal. /ʎ/ > /j/

Galego

		labial		dental/ alveolar		palatal		velar	
		x	s	x	s	x	s	x	s
	oclusiva	p	b	t	d			k	g
sen yeísmo	lateral			l			ʎ		
	oclusiva	p	b	t	d		j	k	g
con yeísmo	lateral			l					

GALEGO

Xeografía do “yeísmo”

- ✓ Non forma áreas compactas
- ✓ Frecuente concorrencia coa pronuncia tradicional
- ✓ Condicionado polo hábitat e idade, entre outros factores socioculturais
- ✓ Antigüidade descoñecida
- ✓ Acelarada difusión último século
- ✓ Fenómeno románico. Falta descrición en PE.

GALEGO

Yeísmo

Centralización da lateral palatal

mallo [ˈmaʎo] > [ˈmajo] (prototípico)

Outros graos de constrición: aproximante, fricativa, africada

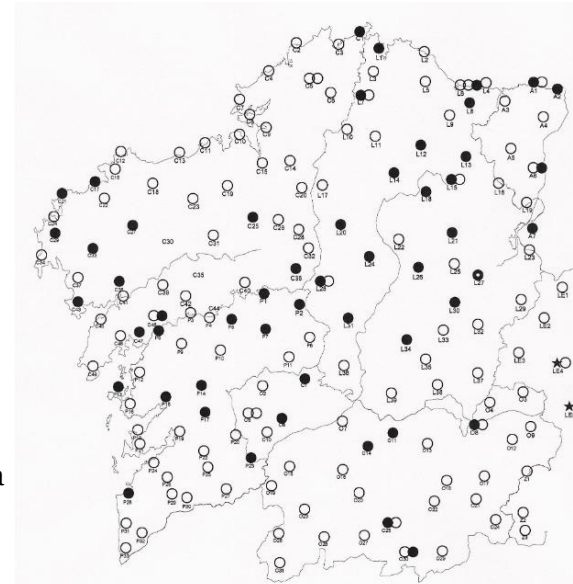
Non implica neutralización

mallo [ˈmajo] (consoante)

maio [majo] (semiconsoante)

Olo. Fonte:
ALGa III: 317.

Os círculos
negros marcan a
consoante
central.

Consoantes vibrantes e golpeadas: galego /r/: /r/, non /R/

GALEGO

caro [r] (golpeada, alveolar)

carro [r] (vibrante, alveolar)

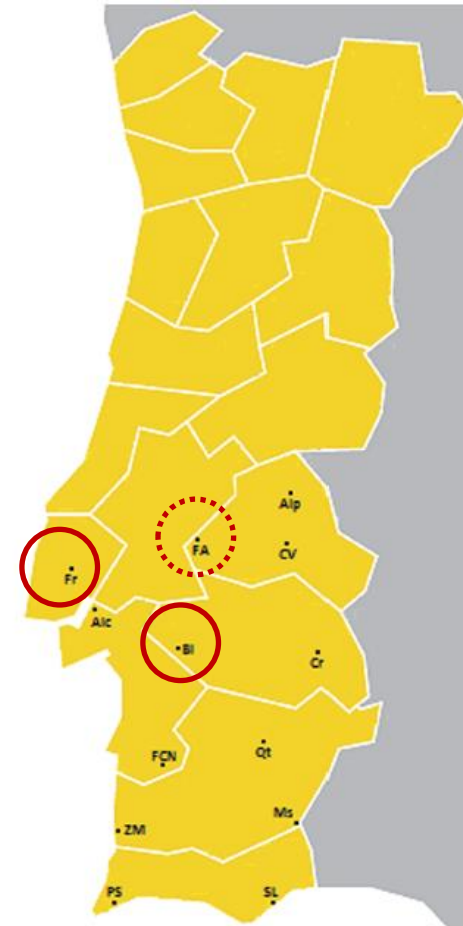
✓ Sen diferenzas territoriais

PORTUGUÉS

caro [r] (golpeada, alveolar)

carro [R] (vibrante, velar)

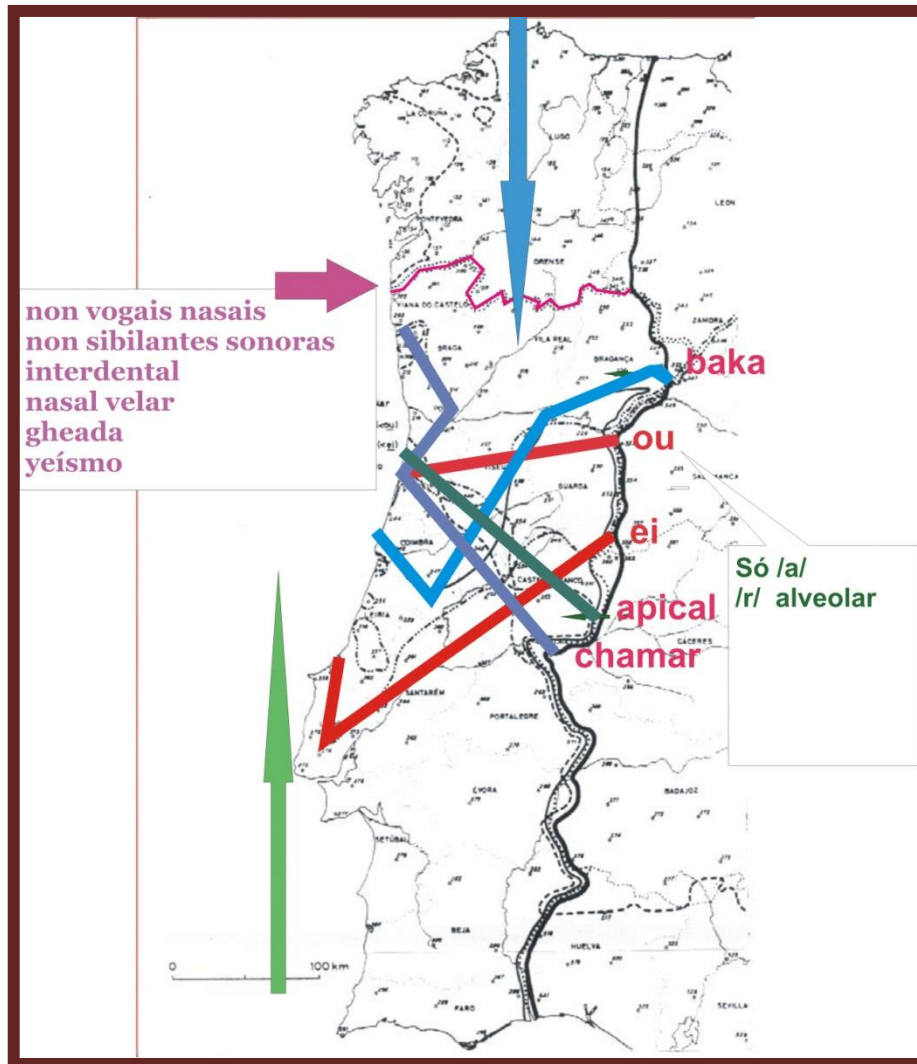
- Variación diatópica
- A pronuncia padrón é con [R], diferente de [r].
- A consoante [R] é a vibrante que se encontra no dialecto de Lisboa. Noutros dialectos existe [r] (Mateus et al. 1990: 341).
- Nos dialectos do Centro-Sur só se rexistra en localidades da área de influencia de Lisboa. “Nas restantes localidades, como na grande maioría dos dialectos portugueses, a pronúncia da vibrante múltipla é alveolar: [r]” (Brissos 2015: 1012).
- Gonçalves Viana ([1883] 1941: 185): “On trouvera individuellement des *r* vibrantes uvulaires”. Leite ([1901] 1987: 98): [R] característico de Setúbal.

Mapa 2: Pontos de inquérito utilizados em Brissos (2014) e no presente estudo. Legenda: Alp = (Inquérito de) Alpalhão. FA = Foros do Arrão. CV = Cabeço de Vide. Fr = Freixial. Alc = Alcochete. FCN = Foros da Casa Nova. BI = Baldios. Cr = Carrapateiro. Qt = Quintos. Ms = Mesquita. ZM = Zambujeira do Mar. PS = Praia da Salema. SL = Santa Luzia.

Localización de [R] nos dialectos do CS.
Fonte: Brissos 2015: 1012, 1025.

En suma

1. Hai un feixe de isoglosas que se entrecruzan dentro do territorio portugués (entre Douro e Texo, basicamente): trazos antigos, abandonados polo portugués padrón.
2. A presión do portugués padrón (CS) reprega estes trazos cara ao N. Non chegan a Galicia.
3. Creouse un segundo feixe de isoglosas, coincidente coa fronteira entre Galicia e Portugal.
4. No territorio compartido antigamente créanse dúas identidades.
  - O galego procura a normalización do seu estándar, cos trazos que lle son propios, amplamente compartidos por todas as variedades.
  - As variedades portuguesas son consideradas dialectais sempre que os seus trazos non coinciden cos do CS.

Mil grazas.
rosario.alvarez@usc.es